

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ծ Ը

(Շար. տես. 1917 թզմ. էջ 314).

ՏԱՆԴԻԻ անձինքն դեռ ուրիշ արժեքաւոր յարգ մ'աւ ունին, այն է՝ թատերական բնոյթը: Քերթողը դուրս չի ցատրեցնէր իրենց նկարագրին գոյներուն զուգահառնութիւնը, այլ ցոյց կու տայ միայն անոնց ամենէն հինգած ախտն ու ամենէն յայտնի առաքինութիւնը:

Քիչ՝ բայց պատկերող, ազգու, հատու խօսքերով կը ներկայացնէ մարդը. մանաւանդ երբեմն և ոչ իսկ անոր քնաւորութեան վրայ կը խօսի՝ բայց զայն կը յայտնէ շարժումներն մէջ:

Այս կերպը լաւագոյն արդիւնքներ առաւ կը բերէ, որովհետեւ ընթերցողը ստիպուած է տեսնել մտքով՝ ինչ որ բանաստեղծը լուրթեամբ անցած է, և ինքնին կ'ամրողագոյնէ անհատին նկարագրը: Տանդէի անձինքը կը նմանին ուստի Միքէլանճելոյի արձաններուն՝ որոնք անխնամ ձգուած են մանրամասնութեանց մէջ, չունին որ և է առանձին մաս մը՝ որ իրապէս վերջացած ըլլայ, բայց բոլորական ամրողութենէն դուրս կը ցատնեն մեծ և ազգու ճշմարտութեամբ գէմբին արտայայտութիւնն ու նկարագրին խառնուածքը:

Տանդէ իր անձինքներուն մէջ գրեթէ միշտ կը չափազանցէ ախտն ու առաքինութիւնը. ամէն խօսող՝ ամրողապէս վարակուած է անով, թափանցած է մինչև իսկ անոր ուղեծուծն, և կ'երկի համակ բարկացող կամ բոլորովին որդիարող, բոլորովին խաբերայ կամ մատնիչ:

Տանդէի ներկայացուցած դէմքերը թերատուներն չունին և ոչ ալ կէս գոյներ, անոնք շատ որոշ են. ամէն ախտ իր ամրողութեան մէջ մարմնացած է, ամէն առաքինութիւն առանց չափի դրուած է:

Հոն կը տեսնենք մեղաւորը՝ որ դժոխքին դէմ «մեծ քամահանք» ունի՝ ինչպէս Փարինադան, ուրիշ մը՝ որ Աստուծոյ դէմ արհամարհանք ունի, ինչպէս Կապանէոյ, որ կրակի անձրեկի տակ «կը պատիի արհամարհոտ ու գայարուած», ուրիշ մէկը՝ որ դեերու խարազանի հարուածներուն տակ կը ճեմէ գոռոզ ու առանց արցունք թափելու. ուրիշ մը վերջապէս որ կը վարարուի անըրընէջ Սադայելի բերնին մէջ ինչպէս Բրուտոսը:

Փրկութիւնէ յուսակտուր մեղաւորներէ արտայայտուած այդ շարժումները, այդ հետադարձութիւնները, կու տան անոնց ամենահզօր թատերական յատկութիւն մը, այնպէս որ անոնք կը թուին հրեմն գերագանցել քան նոյն իսկ զիրենք պատուհասող աստուածութիւնը, վասն զի անոր դէմ զլուրի կը վերցնեն և պատիժը զոր կը կրեն՝ չի խոնարհեցնէր զիրենք, չի յաջողիր սանձել իրենց գոռոզութիւնն ու ամբարտաւանութիւնը: Անոնք կը նմանին կովկասի ժայռերուն կապուած Պոռմթեոսին՝ որ իր լեարդը կեղեքող արծիւէն տանջուած՝ բնաւ տրտունջի ճիկ մը չի հաներ, և իր տանջանքին մէջ ան մեզի աւելի մեծ կ'երկի քան զիրենք պատժող Արամազդը:

Ուրեմն Տանդէ հոս կը հակասէ Աստուծոյ անողորմելի արդարութեան, վասն զի քանի մը դատապարտուածներուն ցաւին դիմադրելու արտաբայ կարգի ուժի մը շնորհիւ՝ պատժին ծանրութիւնը կը թեթեւցնէ:

Եթէ ասոնք դժոխքին դէմ «մեծ քամահանք» ունին, եթէ կրակի անձրեկի տակ՝ անսասան և մոռնալ կը մնան, եթէ դեերուն խարազանի հարուածներուն տակ՝ արցունք չեն թափեր և ցաւի նշան ցոյց չեն տար, առանձնաշնորհութիւն մը կը վայելեն՝ որ հակառակ է աստուածութեան:

Եւ սակայն որչափ հզօր են այդ դէմքերը: Անոնք գոռոզութիւնը, որ նոյն իսկ յաւիտենական դատապարտութեան թաղաւորութեան մէջ, դուրս կը պոռթկայ, տեսակ մը վայրենի հրճուանք է և գրե-

թէ երկնքի դէմ արձակուած կոուրի հրաւեր մը։ Պահ մ'իսկ որ շնթերցողը կանգ առնու այդ անձանց առջև, անոնք՝ թէ և յանցանքով աղտոեղած՝ իրեն համակրելի կը դառնան, և ախտերը՝ որոնցմով արատաւորուած են՝ զիւցազնական յարգի մ'եւրկոյթը կը ստանան։

Տամիկ

իրենց շարժումները, իրենց խօսքերը, իրենց կեցուածքը, մի առ մի նկատուած, զրեթէ միշտ չափազանց կարևորութիւն մը կ'առնուն, նման կատակերգականերու շարժումներուն՝ որոնք մեծագոյն ուժով կ'արտայայտեն կիրքերը՝ քան ինչ որ են իրականութեան մէջ, զանոնք լաւագոյն կերպով նշանակելու ու պարզելու (սահմանելու) համար։

Թատերական ոգին ուրեմն կ'ապրի Աստուածային կատակերգութեան ամէն մէկ էջին մէջ. երբեմն յայտնի չէ՝ բայց մաքով կը տեսնուի, զգալի կ'ըլլայ անոր բարասելը։

Քողին ներքև տարօրինակ տողերան՝ ինչպէս հասունցած սաղմը մայրենի ար-

զանդին մէջ, լնդհակառակն ուրիշ տեղ ամբողջապէս ձևացած է. բանաստեղծն իր անձինքներուն գործել կու տայ, և մինչդեռ անոնք կը խօսին ու իրենց կիրքերը կը յագեցնեն, ան կը սողոսկի զրեթէ զաղտուկ անոնց մէջ ու կը նկարէ թաւտերաքմին տեսարանը, զուրս կը հանէ իւրաքանչիւրին հոգեկան վիճակը, կը թելադրէ յուզումները՝ զոր կ'ուզէ առաջ բերել ճիշտ ինչպէս կը պատահի խաբքաններուն յատկացուած շրջանաւորին մէջ, երբ Տանդէ ու վիրգիլիոս իրենց փափաքներուն թշնամի ու հետադէպ դեմքուն մէջ կը գտնուին, որոնք կը պարզեն անգթութեան տեսարան մը, ճանկերով բռնելով կարածիւթով ձեւաւորները, տիմարութեան տեսարան մը՝ խարուելով խորամանկ մեղաւորէ մը, և յետոյ վերջապէս իրարու հետ կոուրի կը բռնուին եռացող լճին տիղմին վրայ։

Թատերախաղը հոս իրական է, ճշմարիտ, խորապէս զգացուած. անձինքը՝ պարզ ու հարազատ մարմնացումն են զիրենց ոգևորող զգացման. և ոտանաւորը, կերպարանիչ ու ջղոտ, նմանաձայն ներդաշնակութիւն մը կու տայ գործողութեան ու խօսակցութեան։ Բայց բովանդակ բերթուածին մէջ կայ միշտ Տանդէն, ան կը տեսնուի նաև՝ երբ կը ծածկուի, անոր ներկայութիւնը մտաց առջև է՝ երբ նոյն իսկ անհետ կ'ըլլայ։ Անոր դէմքը չի ձգեր բնաւ գործողութեան միջավայրը, ան կը շրջի միշտ իր խօսակցներուն բոլորտիքը՝ պատրաստ ուրախութեան ու ցաւի, և խռնահարար կը ծօր Աստուծոյ փառաց առջև՝ և նորէն կը կանգնի սէզ գոռողութեամբ իր թշնամիներուն դէմ, առանց հակասելու երբեք իր սեպհական նկարագրին ուղղութեան, որ է մերթ ճկուն ինչպէս կաւը, և մերթ ամուր ինչպէս բիւրեղը։

Մեծ կորուստ մը չէ՝ եթէ քիչ բան գիտենք Տանդէի կեանքին վրայ։ Մինդեան օրը, առաջին սիրոյն թուականը, հիւանդութեան տեսակն՝ որ իր արեւ մարեց և

բոլոր ժամանակագրութիւնը՝ որուն շուրջը կ'աշխատի քննադատութիւնը, երկրորդական իրեր են և քիչ կարևորութիւն ունեցող: Մարդը գործին մէջն է, իր նկարագրին դրոշմը, իր անձնագրին յատկութիւնը՝ կատակերգութեան մէջ դրոշմուած են՝ ինչպէս պատկերը միտայի մ'երեսը. դեռ այսօր ալ իր բանաստեղծական հանձարն ամենէն աւելի զուտ, ամենէն աւելի զօրեղ, բարդ ու լատագոյն պարզաբանուածն է՝ զոր երբեք ճանչցած ըլլանք:

Իր գարը մեծ ոճիրներու և մեծ առաքինութեանց զարն եղաւ. բայց ան անցաւ հպարտ ու զայրացկոտ՝ յարատեւ պանդիրութեան մէջ տանելով իր վնճ հողին այն մարդիկներուն մէջ՝ որ զիրեք կը հռչակէին իրր ապականիչ մը ժամանակներու և բարքերու Աքսորեան հայրենիքէն, նախատակած և ամօթալից, պարտուած ողջ ողջ սարուելու, երկրաւոր ինչքերէն մերկացած, մուրացիկ ու մենաւոր, ահա իր կեանքը՝ որ տեք մինչև վերջին ժամը՝ որ վրայ հասաւ երբ հեռու էր իր գեղեցիկ Սուրբ Յովհաննէսէն, տան մը մէջ՝ որ իրենը չէր, զթոտ բարեկամէ մը նուիրուած անկողնոյ մը վրայ:

Բայց այսօր ապապս սերունդը զինքը կը պանծացնէ, վասն զի նա ստորնութիւն չգործեց և աւելի բարձրանալու համար չզիջաւ երբեք անձնատուր ըլլալու, իր մէջը փնտռելով միշտ ապաւէն իր բոլոր դժբախտութեանց ատեն:

Օրհնեալ ըլլայ ուրեմն իր ատրաշէկ զրիչը՝ որ խարանեց ամենէն բարձր ու ամենէն զոռոզ ճակատները, օրհնեալ ըլլայ զրիչը՝ որ կարեկից եղաւ Ֆրանչէսքայի մեղքին, որ պանծացուց Պուրոնութի մահը և գրեց Ս. Բեռնարդոսի ամենապսեմ աղօթքը:

* *

Իրեւ մարդ՝ Տանդէ Ալիկիւէրի անհղորէսդիր մ'եղաւ: Կը յիշէք պատիժները՝ զոր կը սահմանէ ամէն մէկ յանցանքին: Անոնք են զրեթէ միշտ մեղքին ամենէն խիստ պատիժը:

Խոյլերը՝ որ աշխարհիս վրայ միշտ հանգիստը փնտռեցին, կը վազեն անդադար չարչարուած պիծակներէ ու գոռեխեւրէ: Հեշտասէրները կ'ընկզմէ աղջամուղջ խաւարի մէջ ի յիշատակ իրենց արեւած կոյր կրքերուն, տարտաբեր եղած դժոխային մրկէ՝ որ կեանքին մէջ տեղ փոփոխականութեան նման՝ կը վարէ զիրենք հոս ու հոն, վեր ու վար. որկրամոլներուն բուրդ զգայարանները ֆնատուած ու տանջուած են, ճաշակելիքը՝ տիղմով, հոտոտելիքը՝ գարշահոտութեամբ, տեսանելիքը՝ մթով, լսելիքը՝ կերբերոսի հալիւններով, ջօշափելիքը՝ զիրենք հարուածող աղտեղի ու ցուրտ անձրեւով. բարկացողները Ստիքս գետի ջրերուն մէջ ընկզմած են, յաւիտեանական պատիժ անշլջանելի կրակին դէմ՝ որ զիրենք բորբոքեց կեանքին մէջ. զգահներն ու շուպլներ կը զետեղէ նա միևնոյն պատիժի շրջանակին մէջ, որոնք կուրծքով խոշոր բռններ կը զլորեն, իրենց ձեռքերը՝ վարժած երբեմն դիգելու ու մախելու՝ հիմա անգործ են, վասն զի անոնք պէտք է զգան սրտին վրայ դրուած ծանր բեռը, սրտին վրայ՝ որ կեանքին մէջ խուկ եղաւ ամէն աղաչանքի, համար ամէն պարսաւանքի: Տաք արեան ճահճի մը մէջ կ'ընկզմէ որոնք իրենց ընկերին դէմ բռնացեր ու անիրաւեր են, և ծառի կոճղեր դարձուցեր է անձնասպանները, որոնք մերժեր են իրենց հողին, ուզեր են կորզել զայն մարմնէն՝ ուր դրուած էր ան, և հիմա յափտենապէս պիտի մնայ միացած անշարժ կոճղի մը: Մարդկային կղկզանքին մէջ՝ որ մարդահաճութեան յայտնի խորհրդանիշն է՝ կը սուզէ շուրջորթները. հարցունքները՝ որոնք ուզեցին ապագան գուշակել, կը քալեցնէ զուխնի դարձած, դէպ ի ետև նայելով և մանուսածապատ ճամբաներ ընկելով. կեղծաւորներու ուսերուն վրայ կը դնէ կապարէ ստուար վերարկունքի՝ դուրսէն սուկեղծուած, ցուցնելու համար առաքինութեան ու սրբութեան երևոյթը զոր կեղծեցին աշխարհի մէջ. անոնք կը յատաջեն ծանրաբանողաւ ու չափուած քայլերով,

կախ զլիով, ինչպէս սովոր էին ընել իւրեանց ուղղութեան օրով. մասնիչները վերջապէս որ խիստ ու փակ սիրտ մ'ունեցան զթուփեան հանդէպ, կը սուզէ յաւիտենաւ կան սառին մէջ Սպարալինի մօտ, այսինքն՝ երկնային երաւութենէն ամենէն հեռուոր կէտին մէջ, էրբ մարդս կ'աւարտէ Դոմիւքին ընթերցումը, յետ ճանչնալու այն բոլոր պատժները՝ զոր կը դնէ Տանդէ մեղապարտ մարդկութեան վրայ, եթէ հարցնենք մենք մեզի թէ ո՞վ է այն բանաստեղծը՝ որ երեւակայած է այդ բոլոր տանջանքները, ան մեզի կ'երեւի անաշուտ, դաժան, անողոքեղի. անոր մէջ կը գտնենք Ատտիղասի, Էծծէլիիոյ տա Ռոմանոյի կամ Թորգուէմատա թովմասի հոգին: Պէտք է սակայն զգուշաւոր ըլլալ այդ դատաստանն իրաւ նկատելէ: Բոլոր քերթուածը կարդալէ վերջ միայն կարելի է հասկնալ ու գտնել Տանդէի հոգին: Դոմիւքի ընթերցումէն վերջ, փորձեցէք կարդալ Արքայութեան երրորդ երգը՝ ուր նկարագրուած է երանելի հոգւոց հրաշալի տեսիլը, և կամ քան և երրորդ երգը, որ լոյսերով ու գոյներով կը շողողայ Գրիտասի յաղթանակը և Մարիամու թագադրութիւնը, և բանաստեղծին բնութիւնը բոլորովին փոխուած պիտի գտնէք: Անողոքեղի օրէնսդիրը՝ հոս տողորուած է մեծագոյն սիրով և գերբնական գորովով: Թանձր խաւար, ճեղքուած կարմրորակ լոյսերէ կամ զոգջովուն ու տարուած փայլակներէ, անձրև ու հով, ողբի ու կատաղութեան ձայներ, ցաւաստանջ անդամոց չարչարանք, հիւանդութեան բոլոր սարսափներ, հոգեկան ճնշումներ, տանջանքին անզթութիւններ, այս բոլորը միացած են դոմիւքի անդունդին մէջ, և եթէ հոգին կազդուրուած չ'ըլլար այն գթութենէն՝ զոր բանաստեղծը հազուադիւս խոհեմութեամբ երևան կը բերէ իր իսկ մէջը՝ փոխանցելու համար զայն ուրիշներուն, դոմիւքի տեսիլն ալ աւելի սարսափելի պիտի երևար, ու այդ անագութիւն տանջանքները, սահմանուած յաւիտենապէս պատժելու համար յանցանք մը՝

կեանքին պէս անցաւոր, զայրոյթ պիտի յարուցանէր ամենէն ուղղափառ հոգւոյն մէջ իսկ: Եւ եթէ, ինչպէս ըսի, զանց ընելով Քաւարանին երգը, երբ տակաւին հոգւոյն մէջ կը յուզուի դոմիւքի տեսիլը, կարգադրուին Արքայութեան քանի մ'երգեր, մեր զգացումները յանկարծ պիտի յեղաշրջին, ատելութենէն՝ սիրոյ պիտի անցնինք, ցաւէն՝ ուրախութեան, յուսահատութենէն՝ յոյսին կը նմանինք երազէ մ'արթնցողին, որու կեանքը վտանգի մէջ էր. կը շփէ աչքերը, կը շօշափէ մարմինը, շնչերակներուն զարները զգալով՝ կը հասկնայ թէ խարուած է և կուրծքէն դուրս կը հանէ սփոփանքի շունչ մը, ստուգելով թէ ողջ առողջ է:

Իր Արքայութեան մէջ՝ Տանդէ նկարագրած է բոլոր գեղեցկութիւնները՝ որ կարող են միտքը հրապուրել: Հոն իր հոգին՝ պատրաստ միշտ ամէն բանէ հանելու գեղեցիկն ու բարին՝ որ հոն կերպարանուած են, — մերկացուցած են երկիրն ու երկինքն իրենց բոլոր պերճանքէն, որպէս զի անով զարդարէ յաւիտենական վայելիք և ուրախութեան արքայութիւնը: Այդ երանութեան ընկարանք գեղեցկացնող տեսիլներն են բոլորակաձև պարեր, ծիածանի գոյներով լոյսեր, դէպ Վ վեր բարձրացող պայծառութիւններ, անպատմելի ճաղր բրածոթութիւններ: Բանաստեղծը կը տեսնէ ուրբ ու յարգելի աչքեր, հրաշալի երիտասարդութեան ժպիտներ, կը լսէ ամենաքաղցր ձայներու նուագներ, սիրոյ ու զթութեան խօսքեր, այնպէս որ ընթերցողին հոգին տակաւ տակաւ ամէն կիրքերէ կը սրբուի, և հրապուրուած լոյսէն, որորուած մեղեդիէն, բորբոքած պարէն, յուզուած երգէն, կ'ընդունի ամէն հրճուանք, և ուրախութեամբ թաթաղուն՝ կը բարձրանայ դէպի այն ներդաշնակ և լուսասփիւռ երկնազունդերը, ուր հրեղէն երկնից բարձրագոյն կատարը՝ կը շնորհուի իրեն այն երանական զմայլանքը իր ամենաքաղցր հանգիստ մը յետ այնչափ բերկրանքին:

Եւ համակարծիք չեմ շատերուն և չեմ

վարանիր հաստատելու ինքնակամ ու կատարեալ համոզմամբ՝ թէ լաւագոյն երգն Արքայութիւնն է:

Բանաստեղծը հոս աստուածացած է, յափշտակուած է յարատեւ զմայլման մէջ, ամենաըզգայր նուաղումներով թալկացած և իր ձևած պատկերները գեղեցկագոյն ու եզակիան են, և իր յօրինած երաժշտութիւնն ամենէն աւելի քաղցր ու ներդաշնակն է: Եթէ կան երբեմն երկայնաբառ նութիւններ, անոնք կը ծառայեն միայն ախորժելի տպաւորութիւնը սաստկացնելու, հանդէս երկարածգելու, ճիշտ ինչպէս կ'ընէ երգիչը՝ երբ օդին մէջ կենդանի ու առկաթ կը բռնէ ձայնանիշ խազը՝ մինչև որ դուրս հանէ շունչին վերջին փչումը՝ իր ձայնն անոր հետ վերջացնելու համար:

Դիտեցէք Տանդէն Դժոխքին մէջ. նա բռնադատուած է ամէն վարկեան գործածելու ձեռքերն ու ոտքերը. վարկեան մը մարմինը դադար չունի. կը նկարէ խիստ գոյներով, կը քանդակէ, կը ճեղքէ, կը թափանցէ ամէն իրերու ներսն և կ'անդամատէ՝ ցննելու համար զանոնք. կը զայրատայ, անէծք կը կարդայ սեղաւորներուն. իր մէջ յուզուող կրքերուն աղմուկն անարգել դուրս կը պոռթկայ, ինչպիսի դատապարտելի ուրախութեամբ մը սպիտակ կուսակցութեան Բանաստեղծը կը հարուածէ ցասկոտ փլիպպոս Արճենդին՝ անդամ մը Ատմարի ընտանիքին որ աքսորէն վերջը զբաւած էր իր ինչքերը: Որչափ զոհունակութեամբ կը տեսնէ աւոր սուզուիլը տիղմին մէջ, անոր ցեխ կլելլը, խոշտանգուած իր պատժակից ընկերներէն: Այսպիսի տեսարանի մ'առջև կ'օրհնէ զԱստուած ու շնորհակալ կ'ըլլայ անոր: Ինչպէս կը խտանայ Ապարի Պոքքայի, Կեղեասինոս Եւ Նիկողայոս Գ.ի՝ վոնիփակիտս Ըւ և կղեմէս Եւ՝ դէմ: Մերթ ընդ մերթ, բայց Դժոխքի առաջին երգերուն մէջ միայն, այնքան ցաւերուն առջև սիրտը կարեկցութեան ճիչ մը կ'արձկէ, բայց այդ ճիչը հետզհետէ կը նուաղի՝ երբ ան յաջորդաբար կ'իջնէ

դէպ ի վիհը ու այլևս չի հնչեր սառդաւամետին վերջին շրջապատներուն մէջ:

Ընդհակառակն Արքայութեան մէջ բանաստեղծին անդամները գրեթէ անշարժ են, ձեռքերը միայն ազօթքի դիրքին մէջ վերամբարձ են և շրթունքները կամարած և կը քաղցուն ժպտելու: Մինչդեռ աչքը՝ որ զգայարաններուն վեհագոյնն է՝ արթուն, ամենաուշադիր, միշտ պատրաստ ընդունելու ամէն գեղեցկութիւն, իսկ հոգին անդադար կը դողայ բիրեն մէջ, այնպէս որ ընթերցողը՝ սքանչացման վայրկեաններուն կարող է համարյոք մը տալ անոր: Այս գրեթէ քաղցածակ անշարժութիւնն անոր՝ որ կը ճամբորդէ աստեղաց մէջ՝ ընթերցողին մոռցնել կու տայ իր սեպհական մարմինը, անոր հոգին անկէ արտաքուստ է և կը գտնուի միայնակ ու առկաթ բանաստեղծին հոգւոյն հետ:

Ընդհակառակը՝ Քաւարանը չէզոք երգն է. հոն կը լսուի դեռ դժոխային տանջանքներուն տկար արձագանքն ու արդէն կ'աւետուի մշտնջենաւոր երանութեան թագաւորութիւնը. հոն գտնուող անձինք տագնապալից հանգստեան վիճակի մը մէջ են և եթէ բանաստեղծը մեզի բնած չ'ըլլար թէ՛ այդ հոգիներն օր մը պիտի վայելին մշտնջենաւոր երջանկութիւնը, եթէ անոնք ինքնին գորովալից սրտազոգով նոյն բանը չի կրկնէին՝ Քաւարանը զոհամբափ օրինակ մը պիտի ըլլար դժոխքին. դժոխք մը՝ ուր պատիժները մեղմացած են՝ բայց դեռ ամենաշուք, ինչպէս նախանձոտներուն վրայ դրուածը՝ որոնց արուանները կարուած են երկաթէ թելով մը, և այն սարսափելի կարուածքէն դուրս կը հոսեն արցունք ու արիւն, ստիպուած ըլլալով լսելու զթութեան ու սիրոյ ձայներ և օրինակներ:

Ուստի ինչպէս բոլոր իրերը՝ որոնք երկու ծայրերը միացնելու կը ծառայեն՝ յատուկ ընադրոջ մը չունին, այլ կը պարունակեն քիչ բան մը մէկէն և քիչ մ'ալ միւսէն, այսպէս է նաև Քաւարանին երգն՝ որ քերթուածին նուազ գեղեցիկն է: Այս դատաստանն իսկոյն կը ներկայա-

նայ ուշադիր ուսումնասէրին՝ Աստուա-
ծային կատակերգութեան առաջին ընթեր-
ցումին իսկ, վասն զի յայտնի է բանաս-
տեղծին ճիշդ գեղեցկացնելու համար այս
միջին թագաւորութիւնը՝ որ ալ դժոխք չէ
և դեռ արքայութիւնն ալ չէ, այլ մէկուն
ու միւսին երեւոյթն ունի, Հոն մուծած
դրուագներն ու պատկերները՝ կենդանի
ու բնական նկար մը չեն ընծայեր այդ
երգին՝ այլ աւելի մեծդի գոյնզգոյն խճանը-
կարի մ'երեւոյթը կու տան:

Տանդէ, չի հակասելու համար տեղւոյն
բնութեան ու մեղաւորներուն նկարագրին,
ստիպուած ըլլալով չափաւորելու ծա-
րայեղ կրքերուն թափը, հոս նուազ ան-
կեղծ կ'երեւի, և եթէ նոյն իսկ երբեմն
ցոյց կու տայ իր բոլոր ուղղութիւնը, իս-
կոյն կը նշմարէք թէ ան մտազբաղ վայր-

կեանի մը մէջ թոյլ տուած է որ սրտէն
դուրս ելլէ իր բնաւորութեան պարզ ար-
տայայտութիւնը:

Դժոխքն ու Արքայութիւնը զբաժ ժա-
մանակ՝ Տանդէ ամբողջապէս ու առանց
որ և է տառամտութեան անձնատուր եղած
էր իր ներսը յուզուող կրքերուն. ինքն է՝
իսկապէս ինքն է՝ որ կը տառապի ու կը
վայելէ, որ կ'անիծէ ու կ'օրհնէ, որ
կ'ամբաստանէ ու կ'արձկէ:

Քաւարանին մէջ ընդհակառակը՝ ինք-
զինքը զգալու ստիպուած՝ քողով մը
պատած է հոգին, իր սեպհական անհա-
տականութիւնը ստուերի մէջ ծածկած է:
Այս պատճառներուն համար Քաւարանը,
որ անցքի տեղն է, նուազ յաջողած է
քան միւս երկու երգերը:

Թարգ. Հ. Ս. ՏԵՐ-ՄՈՎՍԵՍԵԱՆ

ՀԱՄԲՈՐԴԵԼՈՒ ՄՈԼՈՒԹԻՒՆԸ

(Շար. ՏԽ Բազմ. էջ 271)

Գ. ԱՐԱՐՈՒԱԾ

ԴԱՐՁԸ

Աստիճան Արարուածին սրահը. — Կատարնի
և Պաշտոնի յուսանկարներն պատեն կախուած,
և և:

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

Պետրոս (փետրէ փռնեղով մը փոշիներ կը
մաքրէ). — Ո՛հ, Աստուած իմ. ճշմարիտ է
արդեօք. ինչ երջանկութիւն և ինչ փառք
կատարնի համար ... Հը ... Ապտեմիայի
գիտնականներէն՝ մրցանակի համար ոսկիէ
չքանչախ առնուլ մայրաքաղաքին ամենէն աւել-
ի նշանաւոր արուեստագէտներէն վեր դա-
ստիլ, ասիկայ ամենամեծ յաջողութիւն մ'է:
Եթէ ես չհաւած ըլլայի զայն, ոչ մէկը կարող էր
քովս մօտենալ ... Ես կայսեր հուստար պի-
տի կարծէի զիս ... սակայն ինքը այնպէս չէ,
չի ցուցներ, ոչ կը հպարտանայ և ոչ ալ
վրան կը մտածէ ... Ո՛, այո, նա ամօժման
ուրիշ մտածմունքներ ունի, իր եղբայրը ...

ստոյգ է որ լաւ ազատեցաւ պարոն Պաշտոն
հոն՝ Բոնարդէնին պանդոկին մէջ: Վեց ամիսէ
ի վեր որ մեկնած է նա Քերկուլէյ նաւապե-
տին հետ, իմ երիտասարդ տէրս մտածմուն-
քով և նեղութեամբ կը տանջուի: Նա շատ
բարի է, և ասյնափ զինքը կը սիրեմ որ
կեանքս անգամ կու տայի իր երջանկութեան
համար: Հագուագիւտ է սա երկու եղբայր
ունեցածին նման հարազատ սրտեր գտնելու
լուռ, ահա գրասենիկէն դուրս կ'ելնէ ... Զար-
մանք, ուրախութիւն մը կայ դէմքին վրայ:
(Կատարն կը մտնէ լրագիր մը ձեռքն առած):

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՊԵՏՐՈՍ և ԿԱՍՏՈՆ

Կատարն. — Սիրելիդ իմ Պետրոս ... Եթէ գիտ-
նայի արքան երջանիկ եմ:
Պետրոս. — Ո՛հ, ուրախ եմ ... Այդ բանը քիչ
անգամ կը հանդիպի:
Կատարն. — Պիտի կարենայիք արդեօք գուշա-
կել այն լուրը զոր հիմայ առի:
Պետրոս. — Ապահով՝ պարոն եղբորդ վրայօք
պիտի ըլլայ: